

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՐԳԵՐԸ

Zdenko Hofrichter, *Armenische Teppiche*.—
Վիեննա 1937, 28 էջ, 17 պատկեր. որոնց երկուքը գումար:

Հայկական գորգերու խումբին լիակատար ինքնուրույնությունը աներկրայորեն կը հաստատուի Մերձատուր Արեւելքի մէջ, ինչ որ անոնց ուսումնասիրութիւնը մասնաւորապէս շահեկան կը կացուցանէ: Պ. Հօֆրիխթէր կ'ընդգծէ այդ նկարապիւրը եւ կը խորհի որ անհնար է գանոնք ուրիշ գորգերու հետ շփոթել:

Պ. Պոտէ արդէն բնդունած էր որ անասուններով դարդարուած հայկական գորգերու խումբը, միակը որ պարսկական գորգերէն աւելի հին է եւ անոնց հետ առնչութիւն ունի, ուշագործութիւն կը դրուէ իր խիստ ու նախնական նկարագրով, իր շարադրութեան տրամաբանութեամբ ու կշռութեամբ, ինչպէս եւ իր ինքնատիպ, ճոխ ու հօգոյ գունադեղութեամբ, այս բոլոր պիծերով՝ այդ խումբը հիմնովին տարբեր է պարսկական գորգերէն:

Սարգէ եւ Թրերովայտ, Արեւելքի հիմ գորգերու վրայ իրենց կոթողական գործին մէջ, կը հաստատեն այս տեսութիւնը:

1) Արմենակ Սագրեքեանի այս յօդուածին բնագիւղը լոյս տեսած է *Journal asiatique* -ի 1937 հոկտ. - դեկտ. թուականի վերջին պրակին մէջ: (Ծ. Խ.)

Ներգաշնակ ու յարատեւ աւանդութեամբ մը որ մեծ պահպանողականութենէ մը կը ներշնչուի, հայկական գորգերը կը մօտենան, իրենց շինարարական խորքէն մօթիփնէրով, սասանեան հիւսուածքներուն, որոնց բնդանուր շարակարգութիւնը որդեգրուած էր Հայաստանի մէջ՝ հիւսուածքներու եւ գորգերու համար, ինչպէս կարելի է այդ մասին դադարաւ կողմէ՝ շնորհիւ անոնցմէ Ժ., ԺԱ. եւ ԺԳ. դարերէն մեղի հասած պատկերացումներուն:

Արդարեւ, անասուններով դարդարուած հայկական այն գորգերուն մէջ որ մեղի ծանօթ են, սասանեան հիւսուածքներու բաժանմունքը եւ դարդարանքը կարելի է բոլորովն պահպանուած են. խորքին շինարարական ծանուած մը յարկաւորած է քովէ քով դրուած բոլորակներուն, եւ մօթիփնէրուն համար՝ թեթեւ այլափոխում մը տեղի ունեցած է, սիրամարդի պոչով սասանեան վիշապին տեղ՝ Մայրապոյն Արեւելքի միւսեւորէն հընչը դրուած է եւ դասական ծագում ունեցող պարսկական արմաւենեակին տեղ՝ չինական լուռուսը:

Որ իրողութիւնը որ Հայկական գորգերը գործին հեղինակը այս լաթորդութիւնը հաշուի չի դնէր, թերեւս նպաստած է որ ան պաշտպանէ այն քիչ մը անանկեղ կարծիքը, թէ պէտք է այժմ կամ ճաղարի մորթիք եւ կամ տիկեր տեսնել այն պատկերներուն մէջ զոր ցարդ ամենքը վիշապներ կը նկատեն:

Պ. Հօֆրիխթէր կը հաստատէ թէ այդ գոր-

դարձն ոմանց մէջ, ինչպէս Պարիսի Մուսէոնի՝ գորդին մէջ որ ընդհանրապէս ԺԵ. դարու վերջերու դործ կը համարուի, վիշապները խայտապիսակ (moucheté) են, մասնաշատկութիւն մը որ անոնց մէջ այժի մորթեր տեսնելը չի դիւրացնել:

Սակայն, այդ պիտակները, դոր կը դոնենք նաեւ ծաղիկներու վրայ ու նոյն խի խորքին վրայ ինչ ինչ հայկական գորգերու, կրնան միմիայն դարդարուեստական տպաւորութիւն մը յառաջ բերելու համար դրուած ըլլալ: Պատկերացման այս եղանակի օրինակներ ծանօթ են ԺՁ. դարէն՝ Թուրքիոյ խեցեգործական արտադրութեանց մէջ, ուր աչ կերպրուում է ծառի ճիւղերու, ինչ որ պատկերադրական որ եւ է դիտաւորութիւն ենթադրել անհնար կը դարձնէ:

Հեղինակը կը կարծէ դոնել այդ պիտակները փոստաւորութեան ու ծաղիկներուն վրայ Պուլքովիայի ԺԼ. դարու սաղնագործութեան մը, որը Սաշիգովսքի մատնանիչ բրած է, բայց կը թուի թէ ինչ որ կայ այդտեղ, իրապէս, կանափակին (canevas) ծաղկուէն մասերն են: Այսուհանգերձ, մոթիֆներու աւանդականութիւնը հայկական գորգերուն մէջ, շտաղկէպ երեսոյթ մըն է: Ծանկերու շարքեր որ կը տեսնուին ԺԱ. դարու առաջին կէսի ու միջին շրջանի հայ ձեռագիր աւետարաններու լուսագորգութեանց վրայ, կը վերերեսու պէջ կամ եօթ հարիւր տարի յետոյ գորգին վրայ Գահրէի Արաբ Արուեստի Մուսէոնին ուր անոնք Պ. Պօտէի ուշադրութիւնը գրաւած են:

Հայաստանի հակադրումը Կովկասին՝ հայկական գորգերու քննութեան մէջ, յաճախ չլրփոթուներու աղբիւր դարձած է: Ընդլայնուած իմաստով մը, Կովկաս անունը երբեմն կը գործածուի իբր հոմանիչ Անդրկովկասին, քաղաքական եւ վարչական միութիւն մը, որ անցեալ դարուն՝ հետզհետէ քնդարձակուեցաւ մինչեւ Երասխա՝ հարաւը, ինչպէս եւ դէպ ի Արեւմուտք, իր մէջ առնելով Հայաստանի մէկ մեծ մասը: Կովկաս բառի այս առումով, բազմատուրքիւր տեղի կ'ունենայ ուրեմն ոչ թէ երկու տարբեր շրջաններու միջեւ, այլ մասին եւ ամբողջին միջեւ: Ուստի, արեւմտեան Կով-

կասի լեռնաշղթային երկու զառիթափերուն վրայ, որոնք կը պարունակեն Քուլայսի, Տերպէնտի եւ Շամախայի կեդրոնները, այսինքն Տաղիթափի եւ արդի Շիրվանի մէջ, պէտք է սահմանափակել՝ մեզ զբաղեցնող տեսակէտով՝ Կովկաս բացատրութիւնը:

Տաղիթափն է. Շիրվանը դորդ արտագրող եղած են, բայց նուազ հին ժամանակներու մէջ քան Հայաստանը: Զարդարուեստական տարբերը որ հասարակաց են երկու խումբերուն, ազդեցութեան եւ փոխառութեան փափուկ հարցեր կը յարուցանեն: Այսպէս Տ-ի ձեւով դարդադրելը, որուն մէջ Պ. Հօֆրիխթէր կը տեսնէ շէշուումը կովկասեան նկարապիւր մը, կը դառնուի ոչ միայն ԺՁ. դարու հայկական գորգերուն մէջ, ինչպէս Հանթոթի Հոյակապ գեղեցիկ գորգին մէջ, այլ եւ ԺԱ. եւ ԺԲ. դարերու հայ ձեռագիրներու դարպասկարչութեան եւ փայտի վրայ քանդակագործութեան մէջ:

Ժամանակադրական տեսակէտով, այդ ուսումնասիրութեան մէջ ձգտում մը կը նկատուի վիշապներով զարդարուած կամ մեծ ոճաւորում մը ներկայացնող բոլոր գորգերը գործնականապէս ԺԷ. դարուն յօրինուած ցոյց տալու: արդ, բնական է որ մեզի հասած հայ գորգերու բնաշրջման կորագիծը, գլխաւորապէս ԺԷ. դարուն վերջը մեզօք լի Գուլարի ստորագրութիւնը կրող գորգով նշանակիտուած, շատ աւելի ընդարձակ ժամանակաշրջան մը կ'ընդգրկէ: Արդեւ այս է նաեւ Ֆ. Սարգէի պէս հեղինակութիւններու կարծիքն այս մասին:

Պ. Հօֆրիխթէրի բերած նպաստը թանկագին է մէկէ աւելի տեսակէտով, հակառակ այս քանի մը վերապահումներուն: Ան նոր անկիւնի մը տակ ցոյց կուտայ ինչ ինչ խնդիրներ, մէջտեղ կը դնէ հնարամիտ վարկածներ, ինչպէս այն որ Սպահանի հայկական արուարձան Զուղայի մէջ կը տեսնէ ԺԷ. դարու գորգերուն յօրինման վայրը, կամ այն որ Լեհաստանի եւ Պուլքովիայի հայ դադութներու ազդեցութեանը կը վերադրէ ինչ ինչ մասնաշատկութիւններ Մասնաբլթի լեհական գորգերուն որոնք Սլեքի մէջ հիւսուած են:

Հայոց գործունէութիւնը՝ Լեհաստան եւ Լիթուանիա՝ գորգերու եւ մետաքսեղէններու

ժարգին մէջ, դործունէութիւն զոր լեհական ազգիւրները կը հաստատեն, (Մածարսքին ինքն ինկ Հայ նկատելով), արժանի է խորապէս ուսումնասիրուելու, թէ՛ այն մօթիփներուն տեսակէտով որ փոխանցուած ըլլալու են ինչպէս լոտուած, եւ թէ՛ թեքիթի տեսակէտով: Կարելի է օրինակի համար հարց դնել թէ իբր գրութաւորները կենդանական ծիրանագոյնի, ուրիշ խօսքով՝ ճղան կարմիրի կամ *coccus polonicus* ի դործածութիւնը՝ թէ՛ Հայաստանի եւ թէ՛ Լեհաստանի մէջ, պատահական գուգադիպութիւն չեն: Է:

Վերլուծական տախտակներ կը ներկայացրենին միջապներ՝ զանոնք կողիացնելով (Տխ. Բ.) .

կամ բազդատութեան համար քով քովի կը դրնեն պարսիկ ու հայ տիպով լոտուած ծաղիկներ (Տխ. Գ.) : Հատորին պատկերազարդութիւնը կը ծածոթացնէ նաեւ անտիպ կտորներ, ինչպէս ԺԸ. դարու ա՛յնքան ինքնատիպ գծամբան՝ Վիննայի Արուեստի եւ Ճարտարագործութեան Մուսէոնին մէջ (Տխ. ԺԲ.), եւ ԺԹ. դարու զորդ մը (Տխ. ԺԶ.), որ ա՛յնքան ուսեղ ոճաւորում մը կը պահպանէ:

Վերադառնալով ինչպէս եւ զոյներով, պատիւ կը բերեն Վիննայի Մխիթարեաններուն, որ այս հատորին ապագրիչ — հրատարակիչներն են:

ԱՐՄԵՆԱԿ ՍԱԳՆԱՆ

ԺԱՌԱՅՈՐՆ ԵՄ...

Ճառանգորդն եմ ես դարերուն ամբարած նոյն բարիքներուն, երախտապարտ՝ նախնիքներու առատածոն այս բաշխումին. Պիտի չըլլամ վաստակին՝ շռայլ, և պարտքերու առջև՝ նրկուի: Պարտահատոյց՝ իբր ապագայ սերունդներուն, ես բընաւից

Աներկեւան պիտի փայտ, արիւնջուայ ներբաններով. Ագատութեան արահետէն թէն փըշոտ բայց սրբագին. Բանտած արեւն աչքերու խոր՝ իբր հրմայեակ մը թանկագին՝ Ականջներու իբրեւ շեփոր մը ռազմական ժըխորը խռով

Լուսաբաթաւ ամբոխներուն — եղբայրներուս իմ հարագաւոր — Որ՝ ապահով վագուան անխաբ խոստումներուն. և միշտ սգաւոս ես երօանիկ ապրողն ըլլամ վըբայ երկրի բեղուն լանօփն.

Եւ օր մըն ալ հողէն բղխած կեանքն այս բեղուն. վրսեմ. հրու. Յանձնեմ հողի բարի՝ գութին, ոչ մէկ վարձի ակրնկաւու. եղբայրանաւ բընութեան հետ առանց վախի, առանց ճիգի...

Ա. ՍԵՄԷ